

Jong, O. de. 'Nieuw licht op de afscheiding van 1834?' in *Rondom het Woord*, achttiende jrg. nr. 1, februari 1976, 41 - 56.

Plomp, J. *Zo zongen de ouden. De houding van de Christelijke Afgescheidenen (Gereformeerden) tegenover het aanvaarden van overheidsuitkeringen aan de kerken*. Kampen, 1972.

Staverman, M. *Buitenkerkelijkheid in Friesland*. Assen, 1954.

Stellingwerff, J. *Amsterdamse emigranten. Onbekende brieven uit de prairie van Iowa 1846 - 1873*. Amsterdam, 1975.

Stokvis, P.R.D. *De Nederlandse trek naar Amerika 1846 - 1847*. Leiden, 1977.

* * * * *

NEGENTIENDE-EEUWSE INTERPRETATIES VAN 'EMANCIPATIE' ALS BEGRIIP EN BEWEGING

J.A. Bornewasser

Als uitgangspunt diene dat heden ten dage de wetenschap der sociologie modellen aanreikt waarmee een e.-proces anders wordt beschreven dan gebruikelijk was in de vakliteratuur van geestverwanten: meer afstandelijk, met aandacht voor een ander soort mogelijk- en noodzakelijkheden, minder 'idealistisch' ook waar het een religieuze groepering betreft. Ik denk voor ons colloquium aan Verwey-Jonker, Hendriks, Thurlings tegenover Witlox, Gorris, Brom, Commissaris en Versluis. Het is mijn bedoeling om een zo groot mogelijk aantal 'emancipatoren'-stemmen nog eens te beluisteren met behulp van hetgeen Hendriks o.a. ter voorbereiding van dit symposium heeft gegeven en van de karakterisering en die Thurlings gebruikte.

Ik zou willen proberen te achterhalen:

1. wat de 'emancipatoren' zelf onder e. verstonden. Dat blijkt eigenlijk tot ver in de negentiende eeuw eenvoudigweg 'vrijheid' te zijn en wel vooral met het onderscheid 'formeel' en 'feitelijk';
2. in hoeverre de emancipatoren zelf ook hebben ervaren en gevoeld wat ze eerst volgens de e.-historici en nu volgens de sociologen gevoeld hebben resp. zouden hebben moeten voorstaan. Hoe omschreven zij dat? Welke termen? Welke doeleinden? Welke onderlinge verschillen? Hoe te verklaren? Welke fasen? In hoeverre is er toch meer dan zij zeiden? (onbewust). Ging het om de eigen groep? Om de samenleving in haar geheel? Wilden zij inderdaad alleen maar 'vrij' zijn of wilden ze ook overheersen? (Goddijn + Thurlings tegenover Van Heek + Van Doorn!).